

JIŘÍ RACLAVSKÝ:**Jména a deskripce: logicko-sémantická zkoumání**

Olomouc: Nakladatelství Olomouc 2009, 396 s.

Logická analýza prirodzeného jazyka vôbec nemusí byť nudnou a málo podnetnou oblasťou filozofického výskumu. Aj o tom sa nás snaží presvedčiť prostredníctvom svojej monografie J. Raclavský, ktorý už niekoľko rokov pôsobí na katedre filozofie Masarykovej univerzity v Brne. Autor hneď od začiatku avizuje svoju ideovú spriaznenosť s myšlienkami P. Tichého, ktorého bezpochyby môžeme považovať za jednu z najinšpiratívnejších exilových postáv českého filozofického myslenia druhej polovice minulého storočia. Už z podnadpisu je zrejmé, že prirodzený jazyk budeme spolu s autorom analyzovať pomocou logickosémantických nástrojov, predovšetkým Tichého Intenzionálnej Logiky (TIL). Na druhej strane autor neskôr prichádza so zaujímavou a neortodoxnou myšlienkou, že Tichého logika nie je totožná so samotnou TIL, i keď tá je najadekvátnejším známym systémom, v ktorom možno Tichého predstavy o analýze výrazov modelovať (s. 61).

Jednou z prvých reakcií, ktoré sa pri prvom zoznámení s TIL obyčajne vyskytnú, je pocit dezorientácie v systéme plnom neznámych pojmov a komplikovaných zápisov. Aj preto úvodná kapitola (*Význam*) slúži na dôkladné predstavenie základných princípov, o ktoré sa bude takáto analýza jazyka opierať. Jedným z nich je tzv. princíp témy, ktorý postuluje, že „výraz „V“ hovoří v jazyce pouze o tom, co vyjadřuje výraz „V“ a jeho podvýrazy“ (s. 15) a ktorý povedzme klasická analýza výrazu „Všetci ľudia sú smrteľní“ v jazyku predikátovej logiky, napríklad zavedením implikácie, zjavne porušuje. Tento princíp nám v rámci hyperintenzionalistickej sémantiky potom pomáha pri explikácii významov výrazov prirodzeného jazyka. Výraz prirodzeného jazyka totiž v TIL na jednej strane vyjadruje tzv. konštrukciu, fundamentálny pojem Tichého logiky (autor mu venuje celú druhú podkapitolu prvej kapitoly), čiže štruktúrovanú abstraktnú entitu, a na druhej strane pomenúva (denotuje) objekt touto konštrukciou skonštruovaný (s. 21). TIL je logický systém pracujúci s tzv. teóriou typov, čo môže predstavovať pre mnohých čitateľov ďalší dôvod na to, aby upustili od snáh rýchle pochopiť mechanizmus jej fungovania. Aj z tohto dôvodu autor ústretoivo zaradil do knihy celú podkapitolu, v ktorej osvetľuje najskôr riešenia ponúknuté B. Russellom a A. Churchom, aby neskôr prešiel k samotnej Tichého definícii rozvetvenej teórie typov (s. 54). Záverečnú časť prvej kapitoly tvoria ukážky explikácií rôznych výrazov, ako aj vzťahov synonymie, ekvivalencie a koreferencie.

Druhá kapitola (*Deskripce a de dicto a de re*) spracováva problematiku supozícií de dicto a de re, v ktorej už naplno vystupuje do popredia robustnosť a expresívna sila TIL. V tejto časti nájdeme nielen stručný prehľad diskusie, ktorá sa na tému uvedených supozícií viedla v priebehu 20. storočia (s. 100), ale aj rozvinutie Tichého riešenia, ktoré prekračuje pôvodný okruh aletických či epistemických modalít.

Ideovo nosnú časť celej monografie tvorí tretia kapitola (*Reference jmen a deskripcí*), ktorá sa snaží o explikáciu významu singulárnych termínov. Táto kapitola už predpokladá nielen dôkladné oboznámenie sa s predchádzajúcimi časťami knihy, ale aj, čo považujem do istej miery za neštandardné riešenie, totiž aspoň zbežné preštudovanie niektorých príloh nachádzajúcich sa až na konci celej monografie (napr. na s. 205 – 206 autor odkazuje čitateľa na dodatky č. 4 a 5). V jej prvej časti (*Rigidní designátory*) sa Raclavský zamýšľa nad teóriou rigidných designátorov, teda singulárnych výrazov, ktoré označujú vo všetkých situáciách ten istý objekt, s ohľadom na teórie priamej referencie a deskriptivistické teórie (s. 202). Autor ďalej poukazuje na fakt, že TIL podobne ako teórie priamej referencie neuznáva referenciu vlastných mien, ktorá by bola sprostredkovaná nejakým deskriptívnym obsahom mena. Na druhej strane však polemizuje s teóriami, ktoré sa s priamou referenciou dávajú v odbornej literatúre často do priameho súvisu. Ide predovšetkým o teóriu historického (resp. kauzálneho) prenosu referencie (s. 213), ktorá sa snaží fixovať referenciu vlastného mena historickým (alebo kauzálnym) reťazcom používateľov daného mena po prvotnom krste a teóriu rigidných predikátov. Záverečnú časť tejto podkapitoly tvorí rozbor modálneho argumentu namiereného proti deskriptivismu (s. 226), ktorého pôvodná podoba (ak by sme s menom Aristoteles spájali povedzme deskripciu „učiteľ Alexandra Veľkého“, tak by veta „Aristoteles bol učiteľom Alexandra veľkého musela byť tautológiou) je nahradená epistemologickým, resp. sémantickým argumentom („Mluvčí užívající vlastní jméno „Aristoteles“ vůbec nemusí vědět, že byl učitel Alexandra Velikého“; s. 230).

Medzi najhodnotnejšie časti celej monografie spolu s prílohou č. 4 určite patrí druhá podkapitola (*Paradoxy reference*). V tejto časti ponúka Raclavský analýzu niektorých sémantických paradoxov, medzi ktorými nechýbajú paradox (antinómia) luhára, Berryho, Simmonsov, Grellingov či Russelov predikátový paradox, pričom ich riešenia sú založené na teórii typov a hierarchii jazykov v TIL. Táto časť by si podľa mňa zaslúžila podrobnejšie rozpracovanie, napríklad aj v podobe ďalšej monografie. Tretia podkapitola (*Pojmenování, jazyky a epistemologie*) ponúka nemenej zaujímavú tému, ktorou je tzv. Fregeho nová záhada, ktorá je rozpracovaním pôvodného Fregeho problému identity „a=b“ do podoby tvrdenia identity, v ktorej vystupujú dve vlastné mená toho istého objektu (s. 252). Autor okrem kritickej analýzy známych riešení (Kripke Russell, Kaplan, Soames) ponúka riešenie založené na Tichého bezprostredných (primitívnych) zmysloch. Toto riešenie je potom aplikované aj na problematiku historických (Aristoteles), fiktívnych (Sherlock Holmes) a prázdnych (Vulkán) vlastných mien (s. 273). Za zmienku stojí napríklad spôsob, akým autor tentoraz odmietne riešenia motivované epistemologicky (s. 270) a ktorý tu funguje do istej miery ako dvojsečná zbraň pri inak ním prijímaných riešeniach založených na asociácii agensov s rôznymi jazykovými bázami.

Ako sme už spomenuli vyššie, prílohy tentoraz netvoria len akýsi appendix, ale sú skôr organickou a funkčnou časťou celej monografie a autor sa na ne v celom texte nezriedka odvoláva. Dôležité miesto medzi ostatnými prílohami (1. *Redukce, dedukce, definice*, 2. *Vybrané základní analytické pojmy*, 3. *Rekvizity úřadu a vlastnosti*, 5. *Jazyk a vybrané sémantické pojmy*) nesporne zaujíma už spomínaná príloha číslo štyri (4. *Dru-*

hy existence), ktorá by si nepochybne zaslúžila omnoho viac priestoru. Práve analýza pojmu existencie (na jednej strane autor lokalizuje pravé vlastnosti existencie, ako sú triviálna vlastnosť individuí, netriviálna vlastnosť úradov a vlastností, a na strane druhej nepravé vlastnosti existencie, ako sú bytie určitého druhu a bytie v čase a priestore) by mohla byť zaujímavá aj pre čitateľov, ktorí nepatria medzi priaznivcov nielen logicko-sémantickej analýzy jazyka, ale ani analytickej filozofie vôbec.

Možno najväčším nedostatkom celého textu je istá didaktická nevyváženosť, ktorá pramení z nejasného zacielenia na potenciálneho čitateľa. Od začiatku až do konca totiž nie je celkom jasné, komu je publikácia vlastne určená. Následkom toho sa v nej striedajú zľahka napísané a relatívne stráviteľné pasáže s miestami, ktoré si vyžadujú veľkú dávku čitateľskej trpezlivosti. V hlavnom texte sa už od úvodných pasáží občas objavujú aj úseky, ktoré sú skôr komentármi, prípadne autorovou polemikou s komunitou reflektujúcou jeho prácu, a ktoré by si v záujme zvýšenia prehľadnosti zaslúžili skôr miesto poznámky pod čiarou alebo úplné odstránenie (napr. s. 36, 37, 44).

Celkovo však treba oceniť autorov široký myšlienkový záber a množstvo filozoficky podnetných tém, ktoré sa pokúsil vo svojej monografii reflektovať. S ohľadom na to, že ide o jednu z mála po česky (prípadne slovensky) napísaných publikácií, ktoré sa snažia o širšie zmapovanie možností, ktoré Tichého logika pri analýze prirodzeného jazyka ponúka, môžem Raclavského knihu *Jména a deskripce* vrelo odporučiť nielen záujemcom o logickú sémantiku či filozofiu jazyka, ale niektoré jej časti aj širšej filozofickej obci v Čechách a na Slovensku.

Juraj Podroužek

Mgr. Juraj Podroužek, PhD.
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava 1
SR
e-mail: jurajpodrouzek@gmail.com